

Литвиненко С. А. д.пед.н., професор (Рівненський державний гуманітарний університет)

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні засади та досвід використання воркшопів як інноваційної технології навчання в підготовці майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ. Виокремлено загальні тенденції щодо оновлення цілісної системи освіти та розвитку її суб'єктів. Обґрунтовано потреби використання форм, методів і технологій навчання, що забезпечують гармонійний зв'язок теоретичних знань і відповідних їм практичних умінь, розвивають творчий потенціал особистості у професійному становленні майбутніх фахівців. Наведено провідні підходи до визначення поняття «воркшоп» у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, його зміст і суть, розкрито особливості воркшопу як методу навчання, що засновується для вивчення практичних аспектів будь-якого питання або проблеми. Продемонстровано досвід використання воркшопів у викладанні психологічних навчальних дисциплін у підготовці майбутніх учителів початкових класів.*

***Ключові слова:** підготовка майбутніх учителів початкових класів, інноваційні технології навчання, методи навчання, воркшоп, професійна діяльність.*

***Аннотация.** В статье исследованы теоретические основы и опыт использования воркшопов как инновационной технологии обучения в подготовке будущих учителей начальных классов в вузе. Выделены общие тенденции обновления целостной системы образования и развития ее субъектов. Обоснованы потребности использования форм, методов и технологий обучения, обеспечивающих гармоничную связь теоретических знаний и соответствующих им практических умений. Наведены ведущие подходы к определению понятия «воркшоп» в отечественных и зарубежных исследованиях, определено его содержание и суть. Раскрыты особенности воркшопа как метода обучения, который основывается на изучении практических аспектов проблемы. Продемонстрирован опыт использования воркшопов в преподавании психологических учебных дисциплин при подготовке будущих учителей начальных классов.*

***Ключевые слова:** подготовка будущих учителей начальных классов, инновационные технологии обучения, методы обучения, воркшоп, профессиональная деятельность.*

Annotation. *The article covers theoretical foundations and the experience of workshops usage as an innovative technology in education of future primary school teachers at the university. The overall trends are determined for updating an integrated system of education and approaches leading to the development of its subjects. The article grounded need to use forms, methods and training technologies that provide a harmonious connection of theoretical knowledge and practical skills corresponding, also creativity development in the individual professional progress of future professionals. Leading approaches are analyzed to the definition workshop in domestic and foreign studies; its content and essence, peculiarities of workshop as a teaching method that is based on the study of the practical aspects of any issue or problem is determined. The experience in teaching workshops according to psychological disciplines in the preparation of future primary school teachers is demonstrated.*

Keywords: *workshop, professional action, educational methods, innovational technologies in education, primary school teachers training.*

У сучасних умовах український освітній простір зазнає динамічних змін, детермінованих соціально-економічними, геополітичними та інформаційними процесами. Початок третього тисячоліття відзначається відкритістю до нових підходів, ідей, концепцій, спрямованих на удосконалення якості освіти та розвитку особистості людини. Національна освітня система як соціальний інститут у своєму розвитку спирається не тільки на внутрішні рушійні сили, але й значною мірою зазнає впливу зовнішніх факторів. Усе це актуалізує пошук змісту і напрямів модернізації освіти в Україні, що відповідають стандартам міжнародного співтовариства й освітнього розвитку протягом життя. Нові вимоги до професійно-особистісного становлення та підготовки майбутніх фахівців із сформованими навичками практичного досвіду й здатністю до саморозвитку впродовж життя визначають завдання суттєвих змін у методології, змісті і технологіях підготовки до педагогічної діяльності.

Згідно з гуманістичною психологією та педагогікою, головну цінність усієї системи освіти закладено в здатності відкривати, зберігати індивідуальні цінності освіти, формувати «живе знання». Чимало дослідників (І. Д. Бех, Г. О. Бізязєва, Є. В. Бондаревська, В. Г. Кремень, О. О. Орлов, А. А. Реан та ін.) розглядають освіту як процес особистісного саморозвитку, що відбувається на кожному віковому етапі, як розуміння-співпереживання світу та себе, в єдності зовнішнього та внутрішнього. Відтак професійне становлення в умовах вищих закладів освіти є процесом цілісного розвитку особистості як суб'єкта професійної діяльності, детермінованого соціальною ситуацією розвитку, провідною діяльністю, а також активністю самого індивіда [1, с. 15–27]. Прояв людиноцентричних тенденцій у сучасній культурі та освіті вимагає зосередження уваги в навчально-виховному

процесі вищого навчального закладу на самопізнанні, заохоченні й стимулюванні розвитку суб'єктних якостей та саморозвитку, готовності та здатності до навчання впродовж життя, здатності до професійно-особистісної самореалізації, творчості.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних досліджень (В. Андрющенко, І. Богданова, П. Вайль, Дж. Вос, В. Кремень, Н. Лавриченко, Д. Рісман та ін.) щодо оновлення цілісної системи освіти та підходів до розвитку її суб'єктів дозволяє виокремити загальні тенденції, як-от: орієнтація на глобалізацію освітньої діяльності та на реформування освіти взагалі і педагогічної зокрема; зміна парадигм та моделей освіти, зростання інтегративних та диференційних процесів в освітньому просторі; визнання самоосвіти як основи навчання; впровадження нових інформаційних та педагогічних технологій; масовість вищої освіти, поширення її доступності для всіх категорій населення.

Метою нашої статті є обґрунтування теоретичних засад та розкриття досвіду практичного використання воркшопів як інноваційної технології навчання у підготовці майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності.

Усталена освітня традиція, що визначає організаційно-методичні засади навчання дітей та молоді у школах та університетах, а також дорослих на післядипломному етапі, визначається багатьма авторами як «зовнішньо кероване» або «інституціональне навчання» (Д. Рісман, П. Вайль). Аналіз теоретичних позицій зарубіжних авторів (П. Вайль, Дж. Вос, Г. Драйден, Д. Рісман, К.Фопель та ін.) дозволяє виокремити провідні ознаки навчання такого типу: вимагає значних ресурсів (матеріальних, фізичних, емоційно-психічних); цілі навчання заздалегідь визначені, що відображається у чіткому дотриманні правил, послідовності виконання завдань; міжособистісна взаємодія та стосунки в учбовій групі не мають істотного значення; той, хто навчається, знаходиться у менш вирашній позиції, ніж той, хто завершив навчання; типовість та стандартність просторового облаштування навчання (аудиторії мають стандартний одноманітний вигляд й кольорову гаму, а столи та стільці розміщуються так, щоб кожен міг бачити вчителя).

Філософія згаданого типу навчання виходить із таких передумов:

1. Навчання має цілеспрямований характер: його цільові і змістові компоненти чітко визначені. Передбачається, що метою навчання є одержання знань та оволодіння новими вміннями й навичками, а учні прагнуть до досягнення цієї мети, ідентифікуючись із зовнішніми цілями (визначеними вчителями, вихователями, викладачами або тренерами). Стимулами навчання слугує оцінка (визнання, схвалення, відзнаки та ін.), що активізують процес здобуття знань;

2. Великого значення надається ефективності процесу навчання, що визначається швидкістю засвоєння певних обсягів навчального матеріалу

та поступальним рухом від одних навчальних цілей до інших (чим більше опрацьовано обсягів інформації, тем, книг та ін., тим вагомішим є передбачуваний результат);

3. Навчання зорієнтоване на знаходження «правильної відповіді», тобто ціль навчання досягається, якщо учні можуть дати «правильну відповідь»;

4. Навчання виступає не тільки як система передачі знань, але й система контролю.

Така освітня традиція створює достатньо жорсткий «контекст» навчального процесу з вимогами і обмеженнями, і призводить до того, що учні повинні докладати значних зусиль у засвоєнні наперед визначених програмних знань та оволодіння відповідних умінь задля досягнення відносної компетентності. Усе це відображається як у просторовому розміщенні та дизайні навчальних приміщень, так і в постійному процесі «передачі знань», що потребує від вчителів і викладачів чіткого визначення, та розподілу обсягів навчальної інформації на певні «частини-порції» для передачі адресатам. Передбачається, що взаємодія між учасниками є незначною, а навколишнє облаштування ніби сигналізує учням про чітке дотримання загальноприйнятих правил. Відтак не йдеться про одержання задоволення від процесу пізнання, а також не завжди сприятливий вплив на учасників навчальних груп виявляє конкуренція, що використовується як засіб пізнавальної мотивації та стимулювання успішності. У зв'язку з чим, за свідченням К.Фопеля, більшість дітей і дорослих на початку навчального процесу відчувають напруження, невпевненість, залежність від авторитетів, змушені пригнічувати свої почуття, сподіваючись на компенсацію неприємних моментів такого навчання в подальшому.

Дослідники ефективних технологій навчання переконані, що на хід і результати навчання впливають два головних чинники: стан і стратегія (Е. Єнсен, Г. Стровкс). Стан розглядається ними як правильний настрій, відповідна мотивація та спрямованість на процес і результати навчання, оскільки продуктивне навчання неможливе без відчуття фізичної та емоційної безпеки. Саме емоційне розкриття й налаштування сприяє досягненню стану максимальної працездатності та позбавляє багатьох навчальних труднощів, зумовлених напруженням і стресом. Учень повинен розкритися до того, як приступить до навчання. Зазвичай у повсякденній практиці навчання роль стану ігнорується. Стратегія позначає стиль або метод презентації навчальних проблем та матеріалів, що відображається у розкритті змісту предмета, методиці й технологіях навчання. Найкращих результатів вчителі й викладачі досягають завдяки включенню в навчальний процес радість гри, музики, тілесно-орієнтованих технік, релаксації, медитації й візуалізації [2].

У сучасних умовах бурхливих змін та швидкого старіння інформації традиційна навчальна модель набуває істотних обмежень, що зумовлює

пошуки форм, методів і технологій навчання, що сприяють формуванню й розвитку особистості людини, її самостійності, готовності до співробітництва, творчості та здатності приймати рішення. У психолого-педагогічній теорії актуалізація особистісної парадигми призвела до зростання інтересу до діалогу як засобу побудови нової системи педагогічних стосунків, оскільки діалог передбачає зіткнення думок, ідей, активний пошук істини.

У 50–60 роках ХХ століття розпочалися пошуки з метою підвищення ефективності та практичної зорієнтованості навчання, удосконалення його змісту і форм, що сприяло, зокрема: зменшенню домінуючої ролі того, хто навчає; використанню в навчальному процесі взаємодії учасників. Результати психолого-педагогічних досліджень (К. М. Баханов, В. В. Бедерханова, Н. М. Ємельянов, І. Є. Вачков, О. О. Вербицький, Н. М. Марасанов, Л. І. Пироженко, Л. А. Петровська, Н. О. Платонова, О. М. Пометун, М. К. Скрипник, П. О. Щербань, Н. М. Щуркова та ін.) про позитивний вплив взаємодії на пізнавальний та особистісний розвиток студентів виступили науковим обґрунтуванням ефективності інтерактивного навчання, спрямованого на активізацію пізнавальної діяльності студентів за допомогою організації взаємодії і спілкування між студентами, студентами і викладачем, студентськими міні-групами. Інтерактивне навчання визначається як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Завдяки сучасним розробкам та популяризації інтерактивних форм, методів і технологій навчання, широкого вжитку набув термін воркшоп, за яким приховується розмаїття тлумачень, розумінь та прикладів – від навчальних курсів, технологій або форм до маркетингових презентацій. Найпоширенішими воркшопи виявилися серед представників творчих професій (дизайнерів, художників, журналістів та ін.). Воркшоп (походить від англ. «цех, майстерня») останнім часом використовується для позначення особливої форми й технології роботи з групою дорослих, у якій переважають інтерактивні форми роботи та провідна роль у здобутті знань та прийнятті рішень належить активності самих учасників навчальної групи. Роль викладача воркшопу полягає не тільки у викладанні матеріалу, а радше в активізації групи та посередництві між учасниками, оптимізації процесу здобуття знань й пошуку рішень, що відповідно відбивається в англійських термінах «фасилітатор» або «модератор». Воркшоп зазвичай є практичним семінаром або тренінгом, що може проходити, як у формі лекції, практикуму, круглого столу. Воркшоп як метод навчання заснований на вивченні практичних аспектів будь-якого питання або проблеми. Це своєрідна майстерня, на якій професіонал ділиться своїми думками та здобутим досвідом, але також ініціює дискусії та обмін думками з допомогою залучення учасників до обговорення

пропонованої проблематики. Останнім часом користуються популярністю ігрові воркшопи, що дозволяють у комфортній та невимушеній обстановці засвоїти альтернативні розумові моделі й сформувані навички продуктивних, творчих підходів й креативного мислення в розв'язанні пропонованих завдань і проблем.

Найбільш повно розкрито принципи та технологічні аспекти організації й проведення занять такого типу, а також узагальнено розмаїття підходів щодо визначення воркшопу в роботах К. Фопеля. Зокрема, дослідник розглядає воркшоп як: інтенсивний навчальний захід, на якому учасники навчаються завдяки власній активності; навчальну групу, яка допомагає всім учасникам стати після закінчення навчання більш компетентними, ніж до початку; навчальний процес, у якому кожен бере активну участь, та під час якого учасники багато дізнаються один від одного; тренінг, результати якого залежать, передусім від внеску учасників і меншою мірою – від знань ведучого; навчальний процес, що зосереджується на переживаннях і враженнях учасників, а не компетентності ведучого; можливість самовідкриттів щодо власної компетентності, і навчання чомусь від інших, від яких цього не очікував [3].

Відтак, воркшоп можна розглядати як інтерактивну технологію навчання за допомогою одержання актуального досвіду і особистого переживання, що передбачає одержання індивідуальної та самостійної роботи з інтенсивною груповою взаємодією учасників навчальної групи. Така взаємодія відбувається на тлі збереження духу майстерні, коли теорія не існує у відриві від практики, а навчання – у відриві від дій, вивченні практичних аспектів будь-якої проблеми або питання, що й вирізняє воркшоп від інших форм і технологій навчання. На воркшопах навчаються за допомогою одержання актуального досвіду та особистого переживання, що набагато легше досягається в груповому, ніж в індивідуальному навчанні. З пасивного слухача кожен учасник перетворюється в активного творця навчального процесу. У ході воркшопів навіть необхідні теоретичні «вкраплення» та декларація знань відіграють незначну роль, а акцент полягає в отриманні динамічного знання, коли учасники самостійно можуть визначати цілі навчання та поділяють з ведучим відповідальність за процес і результати навчання, звертаються до рефлексії набутого досвіду. А тому будь-який добре організований воркшоп передбачає сукупність різних методів, що активізують учасників та включають у процес групових дискусій та рефлексії, самостійного здобуття знань. В освітній практиці склалася різна тривалість воркшопів, зокрема: міні-воркшопи, (до 1 год.), а також воркшопи тривалістю від половини дня до тижня.

У Рівненському державному гуманітарному університеті на кафедрі практичної психології й психотерапії проводяться теоретико-методичні дослідження та узагальнюється досвід щодо використання воркшопів у

процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів. Зокрема, традиційним стало використання воркшопів при викладанні навчальних курсів «Актуальні проблеми психології», спецкурсів «Основи ігрової терапії», «Методи ігрової корекції», «Основи соціально-педагогічної діяльності» та ін. Впровадження воркшопів у вивченні згаданих курсів забезпечує органічну єдність спільного творчого процесу викладання і навчання, включення студентів у самостійну дослідницьку діяльність. Завдяки воркшопу майбутні учителі початкових класів ознайомлюються з теоретико-практичними засадами та особливостями використання методів ігрової корекції та ігрової терапії в умовах початкової школи, що створює передумови для занурення у професійну діяльність і формування відповідних компетенцій та емоційно-позитивного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності; використання концептуальних теоретичних положень у практичній діяльності; ознайомлення із специфікою методів ігрової корекції та терапії і їх гуманістичною спрямованістю, особливостями взаємодії у ході проведення корекційних занять; оволодіння студентами знаннями, уміннями та навичками щодо застосування різноманітних психокорекційних методик та технологій.

Побудова нової освітньої моделі передбачає теоретичне переосмислення та практичну орієнтацію на новий ідеал освіченої людини й вироблення адекватної педагогічної стратегії, передумов для формування самостійної, вільної та відповідальної особистості. Професійне становлення особистості на будь-яких етапах розвитку є невіддільним від її особистісного становлення й розвитку, тому потрібні форми й технології навчання, що забезпечують гармонійний зв'язок теоретичних знань і відповідних їм практичних умінь, розвивають творчий потенціал особистості майбутніх фахівців. У зв'язку з чим убачаємо перспективність подальших досліджень у вивченні змістово-дидактичних засад використання інноваційних форм, методів і технологій підготовки майбутніх учителів початкових класів, що потребує подальшої розробки й апробації відповідного науково-методичного забезпечення.

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. К. Кременя; НАПН України. – К. : Інформ. Системи, 2010. – 342 с. 2. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос // Перекл. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с. 3. Фопель К. Эффективный воркшоп. Динамическое обучение / К. Фопель. – М. : Генезис, 2003. – 368 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Дем'янчук А. С.